

Het gebruik van populier door de afdeling 'Verkeerswegen' van het Staatsbosbeheer

R. M. W. J. Nas,
hoofd afd. 'Verkeerswegen'
Staatsbosbeheer, Utrecht

De afdeling 'Verkeerswegen' van het Staatsbosbeheer.

Deze afdeling van het Staatsbosbeheer bestaat sinds 1916. In dat jaar namelijk sloten het toenmalige ministerie van Waterstaat en van Landbouw een overeenkomst. Daarin werd vastgelegd dat het Staatsbosbeheer de Rijkswaterstaat zou adviseren ten aanzien van de rijkstaken die bij het Staatsbosbeheer zijn ondergebracht. Dit betreft dan de aspecten van landschap, natuur en bos zoals die bij de rijkswegen en kanalen aan de orde komen bij planning, ontwerp, aanleg en beheer. Nadien heeft dit werk een geweldige vlucht genomen. Wat betreft de omvang: de laatste vijf jaar is bijvoorbeeld jaarlijks gemiddeld een beplantingsoppervlakte als van het Amsterdamse bos aangelegd. In die vijf jaar zijn 90.000 populieren geplant.

Wat de kwaliteit betreft kunnen vele normen worden gesteld; vergeleken met de ons omringende landen met gelijke problematiek wordt algemeen aangenomen dat Nederland gezien mag worden. Overigens kan iedereen, automobilist, schipper en rekreatant zijn eigen oordeel vellen.

Wat betreft het werk door de afdeling 'Verkeerswegen' van de laatste 10 jaar moet bedacht worden dat zij ten aanzien van de beplantingen nog niet heeft kunnen tonen wat het waard is. De toekomst zal in deze letterlijk onthullend zijn.

Terug naar het thema: de populier in het werk van de afdeling.

Zijn populieren daarin belangrijk? Ja, zeker wanneer men konstateert dat de beplantingen voor meer dan 1/3 uit populier bestaan. Voor eenieder die nog weet hoe gereageerd werd op het kappen van de populieren langs de rijksweg Arnhem-Nijmegen weet daarbij tevens dat deze boom door mensen als waardevol wordt beschouwd.

Boombeplantingen, landschap en populier

Bij uitzondering is het Nederlandse kultuurlandschap rauw, de mens tartend. Dat betreft dan alleen nog sommige van onze polders en jonge ontginningen wanneer het er extreem slecht weer is. In het algemeen is het Nederlandse kultuurlandschap een intiem landschap van menselijke schaal en differentiatie; kortom: een kultuurlandschap bij uitstek.

Hoe komt dat? Dat heeft veel oorzaken en één daarvan is de aanwezigheid van beplanting, vooral boombeplantingen.

Tot 1900 was bos alleen een gewilde bestemming van de grootgrondbezitters; de twee andere Nederlandse burgers, te weten Jan en alleman, plunderden het en ontgonnen het. Gelukkig deden zij ook iets anders. Zij plantten bomen: als solitair, in rijen, als boomweide, bij huis, langs de sloot, in de straat, voor de status en het nut. Eén van de karakteristieken van het Nederlandse landschap is dan ook dat het door de mens een bomenlandschap is geworden. Dat is de Nederlandse wijze van zich te omringen met natuur en schoonheid alsmede het nuttige (hout) met het aangename te verenigen.

Wie staat voor het Nederlandse landschap plant bomen. De afdeling 'Verkeerswegen' doet dit dan ook. Juist zij, omdat haar werkgebied de weg en het kanaal is. In het

△ De jaren '50. De autosnelweg als symbool van vooruitgang en dynamiek. De populier versterkt dat beeld.

◁ Architectuur. Merwedekanaal tussen Vianen en Arkel. Landschap van een barokke schoonheid. Bepaald door 30-jarige P. 'Marilandica'.

kultuurlandschap zijn dit dé plaatsen waar de gemeenschap — en dus ook haar overheidsdienaar — vanouds gewend is bomen te planten. Vele daarvan behoren populieren te zijn.

Bomen duiden het landschap. Twee boomsoorten zijn daarvoor het belangrijkste, de eik en de populier. Over de populier het volgende: De populier wijst op vochtige en dikwijls rijkere zware grond, de beste voor weide- en akkerbouw. De populier is bepalend voor het karakter van landschappen als dat van de beek, de rivier en de polder. Hij is ook het landschap zelf, zoals in Midden Brabant bij Best en Veghel. Daarnaast is hij de begeleider van veranderingen, tegelijkertijd aanduidend de vaart in en de stuwkracht van de cultuur. Als zodanig is hij bepalend voor industrieterrein, stadsuitbreiding, recreatieterrein en voor de moderne infrastructuur als die van rijksweg en kanaal. Vandaar dus boombeplantingen van populier. Zij zijn typisch Nederlands. Zorg voor het Nederlandse kultuurlandschap betekent dan ook aandacht voor en het toepassen van populier. Hij is karakteristiek voor landschappen of is het zelf, hij symboliseert dynamiek, nieuw, jong en het van deze tijd zijn zoals de rijkswegen en kanalen.

De boombeplanting bij het ontwerp van weg en kanaal

Wegen en kanalen hebben dwars- en lengteprofielen. In dezen worden inrichting en begrenzing geregeld. De landschapsontwerper die betrokken is bij planning en ontwerp bepaalt mede die inrichting en begrenzing. Hij moet daarbij meer dan alleen oog hebben voor de technische eisen van verkeer en scheepvaart; hij moet zich ook realiseren dat de weg en het kanaal voor chauffeur en schipper de werkplek zijn. Daarnaast dient het ontwerp recht te doen aan het woonmilieu waar de weg vaak een onderdeel van is en wat het kanaal voor de schipper altijd is.

Maar er is meer: wegen en kanalen zijn bepalend voor karakter en identiteit van landschap, stad en dorp. De landschapsontwerper wordt geacht daar de zorg voor te hebben. Zijn middelen zijn daarbij onder meer bepaling van tracering, berm en boombeplanting.

De boombeplanting begrenst het wegbeeld, scheidt dit af van de omgeving terwijl deze laatste toch kan worden waargenomen. Het verduidelijkt het wegtracé, overdag, 's nachts of bij mist en is dus veiligheidsbevorderend.

Staan langs de weg bomen dan bepalen die in overheersende mate de schoonheid van de weg. Dat geldt ook voor de faam van

P. 'Robusta' bij Kortgene.

Bomen van P. nigra bepalend voor weg, erf, buurtschap en landschap.

Populieren bepalend voor karakter van kanaal en het landschap.

Architectuur. Populieren in de Noordoostpolder, beeldhouwend het nieuwe landschap.

buurtschap, dorp en stad. De eigenaar van een huis ziet die uitgedrukt in de verkoopprijs, de burgemeester ziet dat in de aantrekkingskracht van zijn gemeente voor werken en wonen en de daarop gebaseerde onroerend-goed-belasting.

Bomen zijn daarnaast van betekenis als landschapselementen die het verleden duiden. De dimensie's van de boom zeggen iets over de ouderdom van een plaats. Wegen schrijven mede op grond hiervan hun historie. Bij een gegeven kwaliteit is er sprake van cultuur-historische waarde (Middachter Allee).

De populier in het gebruik

Wellicht dat de toon van het voorgaande het tegendeel deed vermoeden, maar niet voor alle ontwerpsituaties zijn populieren van belang. Zoals bleek zijn populieren verbonden aan bepaalde landschappen of delen ervan. Wil men de verscheidenheid in het Nederlandse landschap behouden dan moet dit gegeven medebepalend zijn voor de ontwerpkeus. Voor de boomsoort populier betekent dat de keus beperken tot die situatie's of landschappen waarvoor hij karakteristiek is.

De keus voor de populier wordt daarnaast beperkt door de aan de weg grenzende functie's. Dit geldt ondermeer voor de landbouwwormen: kas, volle gronds- en fruitteelt maar ook voor volkstuinen en wonen. Wat betreft de laatste is de mate van aanvaardbaarheid regionaal sterk verschillend. Wat in Zeeland als hinderlijke schaduw en bladval wordt ervaren staat in Brabant als zodanig niet ter discussie.

De eigenschap van de populier om snel tot aanzienlijke afmetingen in lengte en breedte uit te groeien is de reden dat hij voor het ontwerp van bijzondere betekenis kan zijn. Hij leent zich bijvoorbeeld bij uitstek voor het neutraliseren van visueel te brede dwarsprofielen en immense asfalt vlakten. Hierbij kan het doel zijn om maat en schaal terug te brengen, overzichtelijkheid te bevorderen en de sfeer, bepaald door asfalt en verkeer, zo te veranderen dat een vriendelijker en rustiger weg- en verkeersbeeld ontstaat.

De populier en de architectuur

Door de gegarandeerde vorm, eigenschap van de kloon, leent de populier zich bij uitstek voor het architectonische ontwerp. In deze is de populier van groot belang. Hij blijkt deel te kunnen zijn van de architectuur van weg en kanaal en, wanneer dat aan de orde is en mits op juiste wijze toegepast, een verrijking van het kultuurlandschap. Met name bij kanalen is hieraan veel plezier te beleven. Voor degene die hierin geïnteresseerd is, is een tocht langs het Merwedekanaal van Vianen tot Arkel aan te bevelen. De konsekvente toepassing in dit kanaalontwerp van boombeplantingen van P. 'Marilandica' geven kanaal en landschap een barokke schoonheid.

De architectonische vormgeving met bomen moet gerekend worden tot de hoogwaardige vormen van inpassing van nieuwe objecten in het landschap. Wanneer de boom wordt tot een vormonderdeel van het object en zijn omgeving, wordt vermeden dat het landschappelijk in te passen object aan het landschap wordt onttrokken alsof het niet zou bestaan (camouflage) en een sfeer ontstaat die er niet is. Hiermee worden object en landschap recht gedaan. Het (kultuur-)landschap blijft dan wat het hoort te zijn: namelijk de werkelijkheid. •